

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора,
професора кафедри підприємництва та екологічної експертизи товарів
Національного університету «Львівська політехніка» *Кучер Лесі Юріївни*
на дисертаційну роботу **Ляшенко Ружени Вікторівні** на тему: «Формування
системного менеджменту в агробізнесі», поданої на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 073 – Менеджмент,
галузь знань 07 Управління та адміністрування
у разову спеціалізовану вчену раду Поліського національного університету

1. Актуальності теми та її зв'язок із науковою тематикою

Актуальність дослідження процесів формування системного менеджменту в агробізнесі зумовлена об'єктивною необхідністю адаптації вітчизняних аграрних підприємств до умов високої нестабільності глобальних ринків, посилення конкурентного тиску та динамічних змін у нормативно-правовому середовищі. У сучасних умовах аграрний сектор виступає не лише гарантом продовольчої безпеки держави, а й стратегічним експортним напрямом, що потребує переходу від фрагментарного управління окремими виробничими циклами до цілісної методології системного підходу. Особливого значення системність набула в контексті цифрової трансформації галузі. Інтеграція технологій точного землеробства, штучного інтелекту й автоматизованих платформ управління підприємством потребує відповідного управлінського базису, який здатний гармонізувати трансфер інновацій із традиційними агротехнічними процесами. Таким чином, формування системного менеджменту є фундаментом для забезпечення стратегічної стійкості агробізнесу, його інвестиційної привабливості та спроможності відповідати вимогам екологічної відповідальності в умовах євроінтеграційних процесів. Це зумовлює актуальність і цінність дисертаційної роботи Р. В. Ляшенко.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану наукової діяльності кафедри менеджменту організацій і адміністрування ім. М. П. Поліщука Поліського національного університету за темою «Стратегічні напрями розвитку аграрного сектора економіки північно-західного регіону України в умовах інституційних змін та соціально-економічних трансформацій» (номер д. р. 0115U006781), у рамках тематичного підрозділу «Розвиток підприємництва на сільських територіях» (2018–2020 рр.) і кафедри менеджменту та маркетингу за темою «Стратегічне управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем в умовах євроатлантичної інтеграції України та глобалізації» (номер д. р. 0121U107527), зокрема в межах тематичного підрозділу «Управління розвитком суб'єктів інфраструктури агробізнесу в регіоні» (2018–2023 рр.).

Зазначене вище переконує в актуальності обрання теми дисертації та її зв'язку з актуальними науковими планами та управлінськими проблемами.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Із теоретичного та методичного погляду наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертаційній роботі є обґрунтованими й базуються

на сучасних теоріях, працях учених щодо формування системного менеджменту в агробізнесі. Автором роботи використано достатню кількість інформаційних джерел, зібрано й оброблено первинні та вторинні дані.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується належним використанням комплексу методів, зокрема: монографічного, соціологічного дослідження, абстрактно-логічного, системно-структурного, зважених оцінок, порівняльного аналізу, групування, програмно-цільового, методу теорії ігор, математичного моделювання часових рядів на основі методики ARIMA та регресійного аналізу, графічного методу.

Об'єкт, предмет і мета роботи логічно пов'язані. Дисертаційна робота має логічну побудову, її зміст повною мірою розкриває тему дослідження. Завдання дослідження коректно сформульовано й реалізовано із залученням необхідного методичного інструментарію, що дозволило досягти мети дослідження. Виклад матеріалу в дисертації є логічним і послідовним. Наведені в роботі положення підтверджені в ході дослідження. Висновки до розділів дисертаційної роботи та загальні висновки до неї є логічними й підтверджені результатами апробації на 19 науково-практичних конференціях, публікацією 7 статей в наукових фахових виданнях, 1 статті у науковому виданні, проіндексованому у WoS, 4 наукові праці, які додатково відображають результати дослідження та упровадженням пропозицій у діяльність різних структур. Зокрема практичні рекомендації впровадили у свою діяльність: Департамент агропромислового розвитку та економічної політики Житомирської обласної державної адміністрації, ТОВ «Рос Агро», ТОВ «Фаворит-Агро», ТОВ «Агрофірма Дружба», Поліський національний університет. Отже, зазначене є свідченням достатнього рівня обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій.

3. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

До найбільш значущих здобутків можна віднести такі наукові положення: *удосконалено:*

- обґрунтування мультидисциплінарного підходу до формування системного менеджменту в агробізнесі як інтегрованої системи функцій, методів, інструментів та управлінських рішень, що реалізуються ієрархічно організованими суб'єктами управління для координації виробничих, інфраструктурних і потенціалоформувальних ланцюгів та мереж аграрного сектора, який створює концептуальну базу для оптимізації системних зв'язків, інтеграції ресурсів і формування систем агробізнесу;

- класифікацію механізмів системного менеджменту в агробізнесі шляхом виокремлення їх за ієрархічними (глобальні, національні, регіональні) та функціональними (операційні, технологічного забезпечення, адміністративні, маркетингові, логістичні, комунікаційні, ланцюгової координації) ознаками суб'єктів управління, що дало змогу виявити причинно-наслідкові зв'язки між управлінськими рішеннями й координаційними діями в межах аграрних систем;

- зміст поняття системного функціоналу в менеджменті агробізнесу як

організованої взаємодії суб'єктів аграрної системи, що розвивається на засадах сучасних контрактних форматів, діджитал-комунікацій і професійних активностей адміністративного менеджменту, дизайн якої виконує роль аттрактора – стійкого стану розвитку, здатного вирівнювати траєкторії міжсистемної взаємодії та забезпечувати синергетичний ефект через потенціал спільної координації;

набули подальшого розвитку:

- систематизація чинників, що стримують розвиток потенціалу адміністрування та системного менеджменту в агробізнесі, ідентифікованих на основі діагностики його дизайну у функціональному вимірі (планування, організація, мотивація, контроль) з позицій підтвердження аксіоми управлінської теорії про системність та інтегративність механізму менеджменту;

- концептуалізація профілю менеджменту суб'єктів агробізнесу як інтегрованого ресурсу, що формується на засадах SMART-вузлової координації, динаміка якої детермінується конкретністю (реалізацією стратегій, операційною діяльністю, ринковою активністю, інфраструктурним забезпеченням), підтримується потоками матеріальних, фінансових й інформаційних ресурсів у середовищі бізнес-взаємодії, сприяє підвищенню ризикостійкості підприємств та характеризується інноваційними ознаками вимірюваності (використання Big Data і блокчейну) й таймінгу (часова обмеженість ресурсу координації);

- розробка моделі формування та активізації інноваційного потенціалу системи менеджменту в агробізнесі, що інтегрує механізми кластеризації, SMART-спеціалізації, маркетингу, виробничої та міжгалузевої кооперації, інтеграції галузей інфраструктури агробізнесу, управління знаннями, взаємодії систем аграрних підприємств з організаціями інфраструктури регіонального (локального) агробізнесу, конкурентами, споживачами, стейкхолдерами й інститутами, використання яких забезпечується науково-інноваційним супроводом та інтелектуальним аутсорсингом, що формує синергетичний ефект координації розвитку логістичних дистрибуційних мереж, територіальних хабів, інноваційно інтелектуальних центрів і організацій фінансово-економічного, страхового та грантового забезпечення розвитку агробізнесу;

- концептуалізація стратегічних детермінант розвитку системного менеджменту аграрних підприємств, що поєднують алгоритм формування та реалізації стратегії системного SMART-менеджменту, інноваційні технології маркетингу, елементи блокчейну та управління великими даними, методи оптимізації трансакційних витрат у ланцюгах агробізнесу, архітектуру взаємодії за концепцією ефекту 4V, стратегічні карти розвитку, операційні платформи за принципом «ціль – функції – результат» та моделі операційних, маркетингових, інфраструктурних і комунікативних ланцюгів, що застосовують у процесі прийняття рішень щодо укладання угод, забезпечуючи підвищення ефективності та конкурентоспроможності агробізнесу;

- пропозиції щодо діджиталізації механізмів системного менеджменту в агробізнесі, що охоплюють розробку алгоритмів координації участі суб'єктів у

спеціалізованих цифрових платформах і матрицях вибору критеріїв їх оцінки та аутсорсингових моделей, організаційній стандартизації визначення вартості бізнес-операцій із залученням грантової підтримки, впровадженні реінжинірингу бізнес-процесів і створенні діджитал-порталу системи управління регіональним агробізнесом із залученням університету як центру координації науково-інтелектуальних ресурсів, що забезпечує формування геоінвестиційного середовища розвитку системи агробізнесу.

Наукове значення отриманих результатів полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні та розробці практичних рекомендацій щодо формування системного менеджменту в агробізнесі.

4. Оцінка змісту дисертації та її завершеності

Зміст дисертаційної роботи є класичним; дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладено на 182 сторінках і містить 22 таблиці, 22 рисунки. Список використаних джерел складається із 268 найменувань.

Роботу написано українською діловою мовою в науковому стилі. Зміст сформульованих наукових положень логічно узгоджений. Кожен із розділів і підрозділів роботи містить результати, що є обґрунтованими.

У першому розділі узагальнено та поглиблено концептуальні підходи до онтологічних вимірів системного менеджменту в агробізнесі (с. 32–44) з виокремленням ознак цього менеджменту (с. 39), механізмів його формування (с. 44–63) з акцентом на їх класифікації (с. 52–53) та візуалізації ієрархічного дизайну (с. 55) та розвитку потенціалу ризикостійкості (с. 64–78) з фокусом на чинниках (с. 67–68) і дизайні (с. 70) її формування.

У другому розділі охарактеризовано сучасний стан розвитку системного менеджменту в агробізнесі України (с. 81–104), здійснено діагностику ресурсів, моделей інституційного забезпечення системного менеджменту в агробізнесі (с. 105–120; 127–143); апробовано методичний підхід до оцінювання потенціалу розвитку інфраструктури агробізнесу регіонів та здійснено ранжирування і групування регіонів України показником рівня розвитку інфраструктури агробізнесу (с. 120–126).

У третьому розділі удосконалено методичний інструментарій формування інноваційного потенціалу системи менеджменту в агробізнесі, розробки алгоритму формування та реалізації стратегії системного розвитку аграрних підприємств на засадах SMART-менеджменту (с. 146–155); обґрунтовано формування інноваційних технологій маркетингу в регіональних системах управління агробізнесом (с. 155–161); запропоновано рекомендації для прийняття рішення щодо участі сільськогосподарського підприємства в ініціативних організаціях підтримки агробізнесу та використання інжинірингу (с. 162–190); проведено прогнозування обсягів капітальних інвестицій у сільське господарство, мисливство та пов'язані із ними послуги, з огляду на те, що найбільш значущі негативні тренди спостерігаються саме у сфері виробництва базової виробничої ланки (с. 190–195).

Однією із сильних сторін роботи є збір і використання первинних даних

для виявлення основних проблем розвитку менеджменту сільгосптоваровиробників, зокрема управління транзакційними витратами, і визначення пріоритетів формування системного менеджменту в агробізнесі.

Критичний аналіз змісту дисертації свідчить про її завершеність як кваліфікаційної наукової праці, що виконана на належному рівні.

5. Повнота викладення результатів досліджень у наукових виданнях

Основні наукові результати дослідження висвітлено в 32 наукових працях, із яких 1 стаття – у науковому періодичному виданні, проіндексованому в базі даних Web of Science Core Collection, 7 – у вітчизняних наукових фахових виданнях категорії «Б», 19 наукових праць, які засвідчують апробацію матеріалів дослідження та 4 наукові праці, які додатково відображають результати дослідження. Загальна кількість та обсяг наукових праць за темою дисертації дозволяє вважати виконаними положення п. 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

6. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Аналіз дисертації Р. В. Ляшенко свідчить про дотримання здобувачем академічної доброчесності на момент підготовки цього відгука. Зокрема, дисертація містить посилання на джерела інформації за кожним випадком використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи

Незважаючи на належний науковий рівень, представлена дисертаційна робота, характеризується наявністю певних зауважень, дискусійних положень і побажань, а саме:

1. Дискусійним є те, що у висновках до першого розділу, надаючи трактування поняття «управлінський потенціал» (с. 79), дисертант розглядає управління як складник менеджменту, проте більш поширеною в академічному середовищі є думка про те, що управління є ширшим за змістом, ніж менеджмент. Крім того, не зовсім зрозуміло, чому саме надано дефініцію управлінського потенціалу, а не системного менеджменту в агробізнесі.

2. Теоретична частина дисертації була б більш комплексною та цілісною за умов: 1) наявності порівняльного аналізу системного й несистемного менеджменту в агробізнесі; 2) теоретично обґрунтованого взаємозв'язку між параграфами (наприклад між 1.2 та 1.3 немає логічного переходу); чіткого формулювання й однозначного використання основних термінів (наприклад, спочатку використовується формулювання «аграрні підприємства, ферми, організації ...», потім – «сільськогосподарські підприємства (ферми)...»; тобто не зовсім зрозуміло – як співвідносяться між собою ці терміни?).

3. Вважаємо дискусійним і недоречним використання термінів

«екосистеми агробізнесу», «екосистеми менеджменту в агробізнесі», «екосистемний менеджмент в агробізнесі», «екосистемні мережі агробізнесу», «екосистеми соціально-економічного розвитку територій», «екосистемна координація», «екосистемний центр координації». Дисертантом лише зазначено про доцільність використання одного із вказаних термінів (с. 147), проте не надано будь-якого теоретичного обґрунтування доцільності їх використання та їхньої сутності. Згідно з Тлумачним словником української мови, термін «екосистема» це «головна функціональна одиниця в екології, єдиний природний комплекс, утворений живими організмами і середовищем їх існування (атмосфера, ґрунт, водойми і т.п.), у якому живі та неживі компоненти пов'язані між собою обміном речовин, енергією та інформацією; кожна екосистема складається з біоценозу та біотопу». Тому використання зазначених вище термінів викликає сумнів.

4. У таблиці 1.3 дисертації наведено інструменти й методи управління ризиками в агробізнесі (с. 72–73), однак ні з таблиці, ні з тексту не зрозуміло, як співвідносяться між собою інструменти й методи (вони є тотожними чи різними?). Крім того, деякі методи, наприклад, соціальна відповідальність бізнесу є дискусійними, зокрема: по-перше, чи це дійсно метод? по-друге, як із його допомогою можна управляти ризиками агробізнесу?

5. У другому розділі подано цікаві та цінні результати експертного опитування керівників і спеціалістів сільськогосподарських товаровиробників для оцінки потенціалу системного менеджменту, однак не подано соціально-економічної характеристики вибірки. Робота б значно виграла, якби на основі цих даних у проєктній частині з використанням економетричних моделей було визначено й кількісно оцінено чинники підвищення ефективності менеджменту в агробізнесі й надано відповідні рекомендації менеджерам.

6. Запропонований дисертантом у п. 3.1 концепт програми регіональної кластеризації розвитку агробізнесу регіону (с. 151) мав би більшу наукову та практичну цінність, якби автор додав результати кластерного аналізу, наприклад, спираючись на результати опитування та/або статистичні дані. Крім того, поза увагою в цьому концепті залишився академічний сектор, що представлений науковими установами.

7. У контексті запропонованого дисертантом у п. 3.1 алгоритму формування та реалізації стратегії системного розвитку агробізнесу в регіоні на засадах підходу SMART-спеціалізації (с. 152–154) робота значно б виграла, якби автор додав основні рекомендовані напрями вказаної спеціалізації, потребу в інвестиціях і потенційний ефект від їх упровадження в регіоні. Хоч у подальшому (с. 194) і наведено прогноз обсягів капітальних інвестицій у сільське господарство, мисливство та пов'язані із ними послуги, проте він імовірно стосується не досліджуваного регіону, а України в цілому.

8. Дисертаційна робота не позбавлена певних граматичних, пунктуаційних, редакційних і технічних помилок.

Зазначені дискусійні положення та зауваження не зменшують позитивної оцінки та значущості виконаної роботи та її результатів і можуть слугувати основою для наукової дискусії та майбутніх досліджень.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Тему дисертації розкрито, реалізовано мету дослідження, вирішено поставлені завдання, представлено наукові результати, які мають як теоретичне значення, так і практичну цінність.

Ураховуючи актуальність, наукову новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну значущість сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота Ляшенко Ружени Вікторівни на тему: «Формування системного менеджменту в агробізнесі» відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 07 «Управління та адміністрування» зі спеціальності 073 «Менеджмент».

Офіційний опонент:

Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри підприємництва
та екологічної експертизи товарів
Національного університету
«Львівська політехніка»

Леся КУЧЕР

Підпис засвідчую

Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»

Роман БРИЛИНСЬКИЙ